

ÜCRETLİLERİN VERGİ YÜKÜNÜN AZALTILMASI İÇİN YAPILMASI GEREKENLER¹

THINGS TO DO FOR REDUCING TAX BURDEN OF WAGE EARNERS

İmdat TÜRKAY*

ÖZ

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda gelirin kapsamı içinde yer alan yedi gelir unsurundan biri olan ücret geliri, gerek vergilendirme kapsamındaki kişi sayısı gerekse vergilendirme tekniği açısından diğer gelir unsurlarına göre ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Çünkü ücret gelirin genel vergilendirme şekli yıllık beyanname vermek suretiyle değil, nakten veya hesaben hizmet erbabına işverenler tarafından ücret ödemesinin yapıldığı anda tevkifat (kesinti) yapılarak olmaktadır. Vergi hukukunda bilinen ayırma kuramının gereği olarak ücret geliri emeğe dayalı olduğu için diğer gelir unsurlarına göre bazı ayrıcalıklara sahip bulunmaktadır. Ayırma kuramının gereği olarak ücret gelirlerine uygulanan vergi tarifesi- nin farklılaştırılmış olması, asgari geçim indirimi ve engellilik indirimi gibi uygulamalar mevcut olmakla birlikte, ücretlilerin vergi yükünün azal-

ABSTRACT

Wage income, which is one of the seven income elements in the scope of income in the Income Tax Law, no. 193, has a different place and importance in terms of the number of persons under taxation and the taxation technique than other income elements. This is because the general form of taxation of wage income is not by giving annual returns, but by withholding (deduction) at the time of payment of wages by the employers to the service officer in cash or account. Since wage income is based on labour as a requirement of the separation theory known in tax law, it has some privileges over other income elements. As a requirement of the separation theory, there are still many arrangements to be made to reduce the tax burden of wage earners, although there are practices such as differentiating the tax tariff

* Gelir İdaresi Grup Başkanı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, iturkay@gelirler.gov.tr, ORCID-ID: 0000-0003-3596-0872.

Türkay, İ. (Kasım 2019). Ücretlilerin Vergi Yükünün Azaltılması İçin Yapılması Gerekenler, *Vergi Raporu*, 242, (88-109).

¹ Bu yazıda yapılan açıklamalar, tamamıyla yazarına ait olup, hiçbir şekilde yazarın çalıştığı kurumunu bağlamaz, kurumunun görüşü olarak kullanılamaz ve değerlendirilemez.

tılması için hala yapılacak birçok düzenleme bulunmaktadır. Ancak, emeğin, sermaye gelirlerine göre daha çok vergisel teşvik ve ayrıcalıklara sahip olması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ücret, işveren, ücret kapsamındaki ödemeler, ücret istisnaları, vergi tevkifatı, vergi tarifesi, vergi yükü.

JEL Sınıflandırması Kodları: H20, H24, H29.

GİRİŞ

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununa göre gerçek kişilerin gelirleri, gelir vergisine tabidir. Gelir, bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır. Gelirin kapsamına giren yedi gelir unsuru şöyledir; ticari kazanç, zirai kazanç, ücretler, serbest meslek kazancı, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları, diğer kazanç ve iratlar. Vergi hukukunda bilinen ayırma kuramının gereği olarak ücret geliri emeğe dayalı olduğu için diğer gelir unsurlarına göre bazı ayrıcalıklara sahip bulunmaktadır. Örneğin, ücret gelirlerine uygulanacak vergi tarifesi farklılaştırılmış bir vergi tarifesi olup, diğer gelir unsurlarında vergi tevkifatı brüt tutarlar üzerinden yapılırken, ücret gelirinde safi ücret tutarı üzerinden vergi tevkifatı yapılmaktadır. Ücret geliri elde edenlerin vergilendirilmesi her zaman gündemde olan ve milyonlarca çalışana ilgilendiren bir konudur. Çalışanlara ödenen ücret kapsamındaki ödemelerin vergilendirilmesi, kamu ve özel sektörde milyonlarca çalışan bir kitleyi ve çalışanlara ücret ödemesinde bulunan işveren dünyasını çok yakından ilgilendiren bir durumdur. Bu nedenle, milyonlarca ücretlinin vergilendirilmesi ve mevcut vergi yüklerinin azaltılması sosyal devlet olmanın bir gereği olduğu kadar

applied to wage earners, minimum livelihood allowance and disability allowance. However, labour needs to have more tax incentives and privileges than capital revenues.

Keywords: Wage, employer, payments under wage, wage exemptions, withholding tax, tax tariff, tax burden

JEL Classification Codes: H20, H24, H29

vergilemede kabul gören ayırma kuramının da bir gereğidir. Bu çalışmada, ücretlilerin vergi yükünü azaltmak için yapılması gereken bazı hususlar incelenecektir.

1- İKTİSADİ ve HUKUKİ ANLAMDA ÜCRETİN TANIMI

Arapça kökenli bir isim olan ücret, ekonomik bir tabir olarak iş gücünün karşılığı olan para veya mal olarak tarif edilmektedir.² İlke olarak ekonomik bir kavram olan “ücret” gelir unsuru olarak da ekonomik yönü ağır basan bir tabirdir. Çalıştıran ve çalışanların iş ilişkisi çerçevesinde karşılıklı hak ve yükümlülükleri özellikle emeğin değerlendirilip korunması açısından ücretin ekonomik, sosyal, hukuksal ve siyasi yönleri bulunmaktadır.³ Ücret, işgücünün yani emeğin karşılığı ödenen bedel olarak ifade edilebilecektir. İşgücünün fiziki, fikri veyahut bunların karışık şekilde sunulması karşılığındaki bedelinin nakdi, aynı veya menfaat temini şeklinde olması ücretin niteliğini etkilemeyecektir.⁴ Ücret niteliği itibarıyla bedensel ve/veya zihinsel bir emek karşılığında işverenden elde edilen hasılayı ifade eder. İnsanın bedensel ve zihinsel emeğinin karşılığı olan hasılat, para şeklinde olabileceği gibi aynı veya para ile temsil edilebilen menfaat şeklinde de olabilir.⁵

² <http://www.tdk.gov.tr>.

³ Cevdet Okan Bahar, Ücret gelirlerinin Vergilendirilmesi, Yaklaşım Yayıncılık, Ekim 2005, s.6.

⁴ Beyanname Düzenleme Rehberi 2019, Vergi Müfettişleri Derneği, Gelir Vergisi Kanunu-1, Şubat 2019, s.213.

⁵ Beyanname Düzenleme Kılavuzu 2019, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 1-Gelir Vergisi Kanunu, 20.02.2019, s.133.

İşgörenin bir işyerinde ya da bir devlet örgütünde yasalar ve sözleşmeler uyarınca işverenin emir ve talimatları doğrultusunda bağımlı emek hizmeti sunarak kazandığı gelir devlette maaş, piyasada ücrettir. Ücret, işgörenin bir işyerinde ya da bir devlet örgütünde yasalar ve sözleşmeler uyarınca işverenin emir ve talimatları doğrultusunda bağımlı emek hizmeti sunarak kazandığı gelirdir.⁶ Diğer bir ifade ile ücret, iş görme akitlerinden hizmet akdi çerçevesinde çalışma karşılığında elde edilen bir kazanç türüdür.⁷ İktisadi anlamda ücret, üretim faktörlerinden biri olan emeğin fikren ya da bedenen üretim sürecine katılması sonucu edilen bir gelir unsurudur.⁸

Hukuki açıdan ücret kavramı ise bir hizmet sözleşmesi çerçevesinde iş görenin yapmış olduğu iş karşılığında işveren tarafından kendisine sağlanan menfaatlerin tümü olarak tanımlanmaktadır.⁹ İş Hukukunun temel konularından birisi de ücret konusudur. Ücret, işçinin iş görme edimi karşılığında işverenin ödemek zorunda olduğu tutardır. Ücretin ne miktarda olacağı konusu, sözleşme serbestisi gereği taraf iradelerine bırakılmıştır. Dolayısıyla asgari ücretin altında kalmamak şartıyla taraflar diledikleri ücret düzeyi üzerinde anlaşabilirler.¹⁰ 1982 Anayasası'nın "ücret adaletinin sağlanması" başlıklı 55. maddesinde "Ücret emeğin karşılığıdır" şeklinde açıklamıştır. İş Kanunu'nun 32. maddesi ise ücreti; "Genel anlamda ücret bir kimseye bir iş karşılığında işveren veya üçüncü kişiler tarafından sağlanan ve para ile ödenen tutardır" şeklinde tanımlamıştır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanu-

nun 147/1. maddesinde ise ücret yerine aylık kavramı kullanılmış olup anılan kanunda aylık; bu Kanun'a tabi kurumlarda görevlendirilen memurlara hizmetlerinin karşılığında, kadroya dayanılarak ay itibarıyla ödenen parayı ifade eder." şeklinde tanımlanmıştır. Bu hizmet akdinin özel hukuk alanına giren bir ilişkiye tekabül etmesi ya da kamu hukuku kapsamında bir hizmet ilişkisini karşılması GVK açısından elde edilen gelirin işverene tabi olma, işyerine bağlı olma ve yapılan ödemenin bir hizmet karşılığı olarak tanımlanan ücret unsurları bakımından ücret olarak vergilendirilmesi anlamında bir farklılık yaratmayacaktır. Ancak ücretlerin elde edilmesi zamanı bakımından devlet memurları işe başladıkları günden itibaren aylığa hak kazanırken özel sektör çalışanları aylık çalışma süresini doldurduktan sonra ücret almaya hak kazanırlar. Bu durum aynı konu içinde değerlendirilen ücretlerin vergilendirme zamanında farklılık yaratarak belli çalışan grupları için adil olmayan bir vergilendirmeye neden olacaktır. Bu durum vergilendirme zamanı açısından eşitlik ilkesine aykırı bir durum meydana getirmektedir.¹¹

2- ÜCRET GELİRLERİNİN VERGİLENDİRİLMESİNDE OECD/TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI

İktisat kuramında yer alan dört üretim faktöründen bir tanesi de ücrettir. Ücret emek karşılığı kazanılan bir gelir unsurudur. Günümüzde OECD üyesi ülkelerin tamamı ücretler üzerinden gelir vergisi almaktadır. OECD'nin her yıl yayınladığı

⁶ Kenan Bulutoğlu, Türk Vergi Sistemi, İstanbul 2004, Batı Türkeli Yayıncılık, s.45.

⁷ Mualla Öncel, Ahmet Kumrulu, Nami Çağan, Vergi Hukuku, Ankara 2008, Turhan Kitabevi, s.286.

⁸ Mehmet Yüce, Kırgız Cumhuriyeti Vergi Kanunlarına Göre Ücret Matrahının Tespiti ve Vergilendirilmesi, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Yıl:2004, sy:1, s.2.

⁹ Harun Yeniçeri, a.g.m. s.78.

¹⁰ Ufuk Yola, Yargı Kararları Çerçevesinde Gerçek Ücretin Tespiti, Maliye Postası, Sy:880, 1 Mayıs 2017.

¹¹ Harun Yeniçeri, Ücret Gelirlerinin Vergilendirme Usulleri ve Vergi Adaleti, Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi, Temmuz 2014, Cilt 6, Sayı 2, s.80.

ve Türkiye'ye ilişkin verilerin de yer aldığı "Ücretler Üzerindeki Vergi Yükü" 2018 yılı Raporuna göre, OECD ülkelerindeki ücretliler 2017 yılı itibarıyla ortalama olarak brüt ücretlerinin dörtte birinden fazlasını vergi olarak ödemiştir. Rapor da yer verilen temel tespitlere göre; 2017 yılında çocuk sahibi olmayan bekâr çalışanlar açısından en yüksek ortalama vergi takozu,¹² Belçika, Almanya, İtalya ve Fransa için söz konusudur. Buna karşılık, en düşük oranlar Şili, Yeni Zelanda ve Meksika'da uygulanıyor. 2017 yılı itibarıyla OECD ülkelerinde tek çalışanın olduğu çocuklu aileler için ortalama vergi takozu %26,1 düzeyindedir. 2017 yılında ortalama ücret düzeyinde, iki çocuklu ve eşi çalışmayan çalışanlar için en yüksek vergi takozu Fransa'da. Fransa'yı Belçika, Finlandiya, Yunanistan, İtalya ve İsveç izliyor. Diğer taraftan, en düşük vergi takozu oranının ise Yeni Zelanda, Şili ve İsviçre'de olduğu görülüyor.

Türkiye, 2017 yılı itibarıyla 35 OECD ülkesi içinde vergi takozu sıralamasında 17. sırada yer almakta olup bir önceki yıl ise 18. sıradaydı. Türkiye'de bekâr bir çalışan için net ortalama vergi oranı %27,9 düzeyinde bulunmaktadır. Bu anlamda, söz konusu gösterge %25,5 olan OECD ortalamasının biraz üzerinde bulunmaktadır. Türkiye'de gelir vergisi ve sosyal güvenlik primleri toplam vergi yükünün yüzde 67'sini oluştururken, aynı gösterge itibarıyla OECD ortalamasının %77 olduğu görülmektedir. Türkiye'de bekâr bir işçinin vergi ve sosyal güvenlik primleri kesintileri ile ücrete yapılan katkılardan (örneğin, asgari geçim indirimi) sonra brüt ücretinin %72,1'i cebine kalıyor. Bu oran, Türkiye'nin profilini büyük ölçüde yansıtan, eşi çalışmayan ve iki çocuklu

çalışanlar açısından %74,1 düzeyinde bulunmaktadır.¹³ OECD üyesi 34 ülkeden 9 tanesinde belli bir asgari ücret tamamen vergi dışı bırakılmıştır. Bunun dışında 20 ülkede ise belli bir limitte şahsi harcamanın ücret gelirinden düşülebilmesine imkân tanınmıştır. Kimi üye ülkelerde evlilik ve çocuk sahipliği ücretler üzerinden ödenen vergilerin miktarının belirlenmesinde önemlice bir rol oynamaktadır. Maalesef Türkiye eşlerden birinin çalışmadığı durumlara ve/veya çocuk sahibi ailelere ilişkin olarak asgari geçim indirimi hariç özel vergisel mekanizmalara sahip değildir. OECD üyesi ülkelerin tamamına yakını birden fazla gelir vergisi dilimine sahip olup artan oranlı bir vergilendirme rejimi uygulamaktadırlar. Ülkemizde de hâlihazırda vergi oranları %15, 20, 27, 35 oranları arasında olup, kamu maliyesi literatüründe yer alan "ayırma kuramına" uygun olarak düzenlenmiş bulunan 4 farklı vergi oranı uygulanmaktadır.

3- MEVCUT YASAL DÜZENLEMELERE GÖRE ÜCRET GELİRLERİNİN GERÇEK USULDE VERGİLENDİRİLMESİ

3.1- Gelir Vergisi Kanununa Göre Ücretin Tanımı

1982 Anayasasına göre ücret emeğin karşılığıdır. Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri almaktadır. Çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumu da göz önünde bulundurulur her takvim yılı başında asgari ücret tespit edilmektedir. Gelir Vergisi Kanunu'nun 61'inci maddesinde ise, "Ücret işverene tabi ve belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile

¹² Vergi kaması veya vergi takozu gibi adlarla da anılan vergi makası, ücretler bakımından değerlendirildiğinde bir işçinin işverene maliyeti üzerindeki tüm vergi ve sosyal güvenlik kesintisi gibi yasal yüklerin toplam işçi maliyetine olan oranı olarak tanımlanmaktadır.

¹³ Cem Kılıç, OECD'de Ücretlerin Dörtte Biri Vergiye Gidiyor, <https://www.ntv.com.tr/yazarlar/prof-dr-cem-kilic/oecdde-ucretlerin-dortte-biri-vergiye-gidiyor,13.06.2018>.

temsil edilebilen menfaatlerdir. Ücretin ödenek, tazminat, kasa tazminatı (Mali sorumluluk tazminatı), tahsisat, zam, avans, aidat, huzur hakkı, prim, ikramiye, gider karşılığı veya başka adlar altında ödenmiş olması veya bir ortaklık münasebeti niteliğinde olmamak şartı ile kazancın belli bir yüzdesi şeklinde tayin edilmiş bulunması onun mahiyetini değiştirmez...” hükmü yer almaktadır. Bu hükme göre ücret, işverene tabi ve belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar (hizmet karşılığının mal olarak verilmesi) ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen (konut, araç sağlanması vb.) menfaatlerdir. Gerçek kişilerin bir takvim yılı içinde elde etmiş oldukları ücret gelirleri gelir vergisine tabidir. Ücret, bedensel ya da zihinsel bir emek karşılığında işverenden elde edilen hâsılayı ifade eder. Bu hasıla para şeklinde olabileceği gibi aynı veya para ile temsil edilebilen menfaat şeklinde de olabilir. Ücretin ödenek, tazminat, kasa tazminatı (mali sorumluluk tazminatı), tahsisat, zam, avans, aidat, huzur hakkı, prim, ikramiye, gider karşılığı veya başka adlar altında ödenmiş olması veya bir ortaklık ilişkisi niteliğinde olmamak şartı ile kazancın belli bir yüzdesi şeklinde tayin edilmiş bulunması ücretin niteliğini değiştirmez.¹⁴

3.2- Ücret Gelirlerinin Vergilendirilme Şekilleri

Gelir Vergisi Kanunu'na göre ücret gelirleri iki şekilde vergilendirilmekte olup birincisi gerçek ücretlerin vergilendirilmesidir ki bu yöntem genel vergilendirme şeklidir. İşverenler tarafından ödeme anında vergi kesintisi yapılmak suretiyle ücret gelirlerinden kesinti yapılmaktadır. Ayrıca, tevkifatlı birden fazla işverenden alınan ücretler ile tevkifatsız ücret gelirinin ücretli tarafından yıllık gelir vergisi beyannamesi verilmesi suretiyle vergilendirilmesi de gerçek usulde vergi-

lendirmenin diğer bir şeklidir. İkinci yöntem olan diğer ücret gelirlerinin vergilendirilmesi ise gerçek usulde vergilendirilmenin dışında olup gelir vergisi, vergi karnesine vergi dairesi tarafından hesaplanıp yazılmak ve ücretli tarafından vergi dairesine ödenmek suretiyle yapılmaktadır. Ücret ödemelerine ilişkin hükümler 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 1, 2, 3, 4, 5, 15, 16, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 61, 62, 63, 64, 85, 86, 89, 92, 94, 95, 96, 98, 100, 103, 104, 117 ve 121 inci maddelerinde yer almaktadır. Ücret ödemelerinin ne şekilde vergilendirileceğinin genel esasları ise 128, 149 ve 160 seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğlerinde açıklanmış bulunmaktadır. Gelir Vergisi Kanunu'na göre gerçek usulde elde edilen ücret gelirlerinin vergilendirmesi iki şekilde yapılmakta olup bunlar;

- Ücretten işveren tarafından vergi kesintisi yapılması ve
- Elde edilen ücretin yıllık beyanname ile beyan edilmesidir.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 83. maddesinde, “Hilafına hüküm olmadıkça, gelir vergisi mükellefin veya vergi sorumlusunun beyanı üzerine tarh olunur” demektir. Diğer bir ifade ile gelir vergisi uygulaması açısından beyan yöntemi “esas”, tevkifat ise “istisna” olarak değerlendirilmektedir. Ücretlerin vergilendirilmesinde ise bu ilkenin tam tersi bir uygulamanın söz konusu olduğu görülmektedir. Genel kural tüm gelirlerin yıllık beyannameyle bildirilmesi olmakla birlikte GVK'nın 86. maddesi bazı hallerde elde edilen gelirlerin beyannameye dahil edilmemesi esasını getirmektedir. Vergi mükelleflerinin diğer gelirleri nedeniyle beyanname vermesi halinde bile bu gelirlerin beyannameye dahil edilmeyeceği hüküm altına alınmıştır.

Bunlardan biri de tek işverenden alınmış ve tevkif suretiyle vergilendirilmiş ücretlerdir. Bu

¹⁴ www.gib.gov.tr/Rehberler/Gelir Vergisi Kanunu/Ücret Geliri Elde Edenler İçin Vergi Rehberi 2019, Yayın No:312.

nedenle gerçek usule tabi ücretlerin vergilendirilmesi, yapılan ücret ödemesi üzerinden işveren tarafından kaynakta vergi kesintisi yapılması yoluyla gerçekleştirilmesidir. İster işveren tarafından vergi kesintisi yapılması yoluyla isterse yıllık beyan yoluyla vergilendirilsin ücretin gerçek usulde vergilendirilmesi brüt ücretten kanunda belirtilen indirimlerin yapılarak gelir vergisi matrahına ulaşılması yoluyla gerçekleştirilir. Bunun yanında sınırlı sayıda ücretliyi ilgilendiren üç vergilendirme yöntemi daha uygulanmaktadır. Bunlar; götürü usule benzer bir yöntemle vergi karnesi üzerinden alınan diğer ücretler, birden fazla işverenden ücret geliri elde edenlerden bazı durumlarda beyanname verme zorunluluğu getirilmesi ile sporcu ve jokeylerin özel usulde sabit oranlı tevkifat yoluyla vergilendirilen ücretlerdir.¹⁵

Gerçek usule tabi ücretler genel olarak stopaj usulüyle vergilendirilir ve bu vergilendirme ücretliler için nihai vergilendirme niteliği taşır. İşverenler hizmet erbabının ücretini öderken bu ücrete isabet eden vergiyi hesaplayıp, ilgili vergi dairesine vergi sorumlusu sıfatıyla yatırmak zorundadırlar. Gerçek usulde vergilendirilen ücret gelirleri dendiği zaman anlaşılması gereken iki durum söz konusudur. Birincisi, GVK'nın 94. maddesinde sayılan kişi ve kurumların hizmet erbabına yaptıkları ücret ve ücret kapsamındaki ödemeler üzerinden ücrete ilişkin gelir vergisi tarifelerini uygulamak suretiyle vergi kesintisi yapmalarıdır. İkincisi ise işveren tarafından hizmet erbabına ücret ödemesi yapılırken, işverenin tevkifat yapamadığı durumda ücretlinin elde ettiği tevkifatsız ücret geliri için GVK'nın 95. maddesi gereğince bu gelirini yıllık beyanname ile beyan etmesi gerektiğidir.

Esasen GVK'nın 94. maddesi gereğince ücretler dahil olmak üzere belirlenen kazanç ve iratlardan yıl içinde nakden veya hesaben ödeme

anında yapılan tevkifatlar yani kesintiler daha sonra verilecek yıllık beyannameye mahsup edilmek için yapılmaktadır. Yani tevkifat yapılırken aslında çoğu kişi daha yıllık beyanname verip vermeyeceğini bilmemektedir. Şayet kişi tevkifat yapılan geliri için yıllık beyanname vermediği durumda yapılan tevkifat nihai gelir vergisinin yerini almaktadır. Ücret gelirinde de böyle bir durum söz konusudur. Yıl içinde çalışanlar işverenlerden ücret geliri elde ederken tevkifat yapılır ve şayet yıllık beyanname verilmez ise bu tevkifatın dönemleri vergilendirme dönemi yerine geçer ve de ödenen tevkifatlar da gelir vergisinin yerine geçer. Ancak kişiler tevkifata tabi ücret gelirleri için şartlar dahilinde yıllık beyanname verirlerse, yıl içinde ödedikleri vergiyi hesaplanan gelir vergisinden mahsup ederler ve sistem bu şekilde çalışır. GVK'na göre tevkifat suretiyle vergilendirilen ücretler bakımından özel hükümlere tabi iki farklı mükellef grubu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Türkiye Jokey Kulübüncü organize edilen yarışmalara katılan atların jokeyleri, jokey yamaları ve antrenörlerine ödenen ücretlerin vergilendirilmesi, diğeri de sporculara ödenen ücretlerin vergilendirilmesidir. Söz konusu kişilerin elde ettikleri ücretlerin vergilendirilmesi, Kanun'un genel hükümleri yerine özel esaslara göre sabit oranlı tevkifat yöntemiyle yapılmaktadır.

Gerçek ücretlerin vergilendirilmesinde safi ücret tutarı vergiye tabidir. Safi ücret tutarı ise işveren tarafından çalışanlara ödenen para ve ayınlarla sağlanan ve para ile temsil edilebilen yararlar toplamından GVK'nın 63. maddesinde yer alan indirimler ile 31. maddedeki engellik indiriminin düşülmesi suretiyle hesaplanmaktadır. Safi ücret tutarına ise aynı Kanununun 94, 103 ve 104. maddelerine göre gelir vergisi tarifesi uygulanmak suretiyle gelir vergisi hesaplanmaktadır. İşverenler tarafından ücretin hizmet erbabına öden-

¹⁵ Harun Yeniçeri, a.g.m., s.80.

mesi sırasında sorumlular (işverenler) tarafından verginin kesilerek Vergi İdaresine yatırılmasına kesinti (tevkifat) usulü denilmektedir. Gerçek usulde elde edilen ücretlerin vergilendirilmesi esas olarak bu yöntemle yapılmaktadır. Ödeme aşamasında vergi kesintisine tabi olmayan ücret ödemeleri ise istisna edilmemişse gelir vergisi beyannamesiyle beyan edilmektedir. GVK'nın 62'inci maddesinde işverenler, hizmet erbabını işe alan, emir ve talimatları dahilinde çalıştıran gerçek ve tüzel kişiler olarak tanımlanmıştır. Gerçek ücretlerin vergilendirilmesinde safi ücret tutarı vergiye tabi olup safi ücret tutarı ise işveren tarafından verilen para ve ayınlar ile sağlanan menfaatler toplamından, GVK'nın 63'üncü maddesinde sayılan indirimler ile 31'inci maddede yer alan aylık engellilik indirimi tutarlarının mahsubundan sonra tespit edilmektedir. Ücretin gerçek değerinin tayininde, gelir vergisi gibi şahsi vergiler ücretten indirilmez. Yabancı parasıyla ödenen ücretler ödeme gününün borsa rayiciyle Türk parasına çevrilir.

Ücretin tevkif (kesinti) suretiyle vergilendirilmesi, GVK'nın 103 ve 104. maddelerine göre vergi tarifesi uygulanmak suretiyle yapılmaktadır. GVK'nın 103. maddesinde yer alan vergi tarifesinde ücret ve diğer gelir unsurları için farklılaştırılmış vergi tarifesi uygulanmaktadır. Mevcut vergi tarifesinde ücret gelirleri için 3. gelir diliminden itibaren uygulanan dilim aralığı daha da geniş tutulmuş ve ücret gelirinin diğer gelir unsurlarından daha düşük oranda vergilendirilmesi sağlanmıştır. GVK'nın 94'üncü maddesinin birinci fıkrasında ise kimlerin tevkifat yapacağı belirtilmiş olup, maddenin birinci fıkrasının (1) numaralı

bendinde de hizmet erbabına ödenen ücretler ile 61'inci maddede yazılı olup ücret sayılan ödemelerden (istisnadan faydalananlar hariç), 103 ve 104'üncü maddelere göre vergi tevkifatı yapılacağı belirtilmiştir. Öte yandan, GVK'nın 96'ncı maddesine göre vergi tevkifatı; 94'üncü madde kapsamına giren nakten veya hesaben yapılan ödemelere uygulanmaktadır. Bu maddede geçen hesaben ödeme deyimi, vergi tevkifatına tabi kazanç ve iratları ödeyenleri istihkak sahiplerine karşı borçlu durumda gösteren her türlü kayıt ve işlemleri ifade etmektedir. Örneğin, işverenler tarafından nakden ücret ödemesinde bulunmama ile birlikte, personele ödenecek ücretler için bordro yapılarak ücret ödemesi tahakkuk ettirilmesi ve personelin kişi bazında alacaklandırılması halinde, bu ücretin hesaben ödendiği kabul edilerek ilgili dönemin ücreti sayılması ve tevkif edilen gelir vergisinin de kanuni süresinde bağlı bulunulan vergi dairesine Muhtasar Beyanname¹⁶ ile beyan edilmesi gerekmektedir.

Vergi tevkifatı, ücretler dışından kalan ödemelerde gayrisafi tutarlar üzerinden yapılmaktadır. Kesilmesi gereken verginin ödemeyi yapan tarafından üstlenilmesi halinde bu vergi, bilfiil ödenen miktar ile ödemeyi yapanın yüklendiği verginin toplamı üzerinden hesaplanır. Buna göre, işverenler ile hizmet erbabı arasında ücret ödemesinin net ücret olarak kararlaştırılması halinde, ücretin brütü üzerinden tevkif edilecek verginin işveren tarafından üstlenilmesi suretiyle, net ödeme yapılması mümkün olabilmektedir. Buna göre, net ücret üzerinden anlaşmaya varılmış olması durumunda, gelir vergisi ücretin brüt tutarı üzerinden hesaplanacak olup, bu vergiyi

¹⁶ 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununa göre vergi dairesine verilmesi gereken "Muhtasar Beyanname" ile 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununa göre sigortalı sayılan kişileri bildirmekle yükümlü olanlar tarafından Sosyal Güvenlik Kurumuna verilmesi gereken "Aylık Prim ve Hizmet Belgesi" 6728 sayılı Kanunla yapılan düzenleme ile birleştirilmiş ve "Muhtasar ve Prim Hizmet Beyannamesi" adını almıştır. Daha sonra yapılan değişiklikle uygulamanın başlama tarihi 1/7/2019 tarihine kadar uzatılmıştır. Son yapılan değişiklikle de uygulamanın başlama tarihi 1/1/2020 tarihine uzatılmıştır.

işverenin karşılaması halinde ise karşılanan tutarın da ücret olarak vergiye tabi tutulması gerekmektedir.¹⁷

4- ÜCRETLİLERİN VERGİ YÜKÜNÜN AZALTILMASI İÇİN YAPILMASI GEREKEN DÜZENLEMELER

4.1- Ücret Gelirlerinin

Vergilendirilmesinde Ayırma Kuramı Gereğince Sağlanan Ayrıcalıklar

Gelir üzerinden alınan vergiler uygulama alanı bakımından üniter ve sedüler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Üniter sistemde gelirin vergilemesi sübjektif karakterli olup bu vergileme türünde elde edilen gelirin tümü toplanır ve bu toplamdan asgari geçim indirimi, engellilik indirimi, bağış ve yardımlar gibi sübjektif giderler düşülür. Bulunan toplam tutar gelir vergisi matrahı olarak dikkate alınır ve bu matraha artan oranlı gelir vergisi uygulanır. Sedüler vergilemede ise gelirler çeşitli sedüllere (hücrelere) ayrılmış olup her sedül ayrı ayrı vergilendirilir. Sedüler gelir vergilerinde üniter vergilerin tersine düz oranlı tarife kullanılır. Gelir Vergisi Kanunu'na göre kişinin tüm kazançlarının bazı istisnalar hariç toplanması esastır. Bu durum vergi sistemimizde sedüler sistemden ziyade üniter sisteme ağırlık verildiğini göstermektedir. Böylece Gelir Vergisi Kanunu'nda yer alan yedi tür kazanç ve irattan bir takvim yılı içinde elde edilenler (istisnalar hariç) toplanarak beyan edilir.

Bireylerin vergi ödeme güçlerine göre vergilendirilmesi ve vergi ödeme gücü bulunmayanların korunması ilkesi John Stuart Mill ve David Ricardo gibi kamu maliyesi teorisyenlerinin savunduğu ve günümüzde de genel kabul görmüş bir ilke olup; bireyin yaşamını asgari düzeyde sürdürmeye yetecek düzeydeki gelirin vergi-

lendirilmemesi üzerinde uzlaşmış bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayırma ilkesi; teorik olarak gelir kaynaklarına göre sınıflandırılarak farklı vergi oranları uygulanması, sermaye gelirlerinden ek vergi alınması, emek gelirlerine indirim uygulanması, emek gelirlerine uygulanacak vergi tarifesine sınırlama konulması, mükellefin sosyal durumuna göre (örneğin evli veya bekar olmasına göre) farklı vergi oranları uygulanması biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Gelir Vergisi Kanunu'nda sayılan yedi gelir unsurundan biri olan ücret, emek karşılığında elde edilmektedir. Ücret gelirlerinin korunması amacıyla Gelir Vergisi Kanunu'nda ayırma kuramının gereği olarak bazı ayrıcalıklar şöyledir;

- *Ücret gelirlerine için farklılaştırılmış vergi tarifesi uygulaması,*
- *Gerçek usulde ücret geliri elde edenlere uygulanan asgari geçim indirimi,*
- *Ücret gelirlerinde gelir vergisi tevkifatının gayrisafi tutar üzerinden değil, ücretin safi tutarı üzerinden yapılması,*
- *Ücret ödemelerine uygulanan geniş kapsamlı ücret istisnaları,*
- *Engelli ücretliler için engellilik indirimi uygulaması,*
- *Tevkifata tabi tutulan ücret gelirlerinde sınırlı olarak beyanname verilmesi uygulaması.*

Yukarıda yer alan ve emeğin sermaye gelirlerine oranla daha ayrıcalıklı vergilendirilmesi esasının gereği olan düzenlemeler son derece vergi hukukunun temel ilkelerine uygundur, ancak yeterli değildir. Gelir vergisi uygulamasında yedi gelir unsurundan biri olan ücret gelirlerinin vergilendirilmesinin neredeyse tamamına yakını nakden veya hesaben ödeme anında tevkifat suretiyle yapılmaktadır. Dolayısıyla diğer gelir un-

¹⁷ www.gib.gov.tr/Özelge Sistemi (Ankara Vergi Dairesi Başkanlığının 26.07.2011 tarih ve B.07.1.GİB.4.06.16.01-2010-GVK-86-2-586 sayılı özelgesi de bu yöndedir.).

surları gibi gelirin elde edilme sürecinde kazanç ve iratların elde edilmesi öyle bir yıllık bir dönemi kapsamamaktadır. İşverenin aylık veya üç aylık muhtasar beyanname dönemi ücretin elde edildiği dönemde verginin kesilip beyanını gerektirmektedir. Bu durumda, diğer gelir unsurları gibi gelirin elde edilmesi için yıl içinde yapılan giderlerin kazançtan indirimi olsun, yıllık beyanname verilmesi durumunda yapılacak indirimler olsun yıllık beyanname verilmeyecek ücret gelirleri için bir anlam ifade etmemektedir. Sadece ücretin vergilendirilmesinde safi ücret tutarına ulaşılabilmesi için GVK'nın 63. maddesinde yer alan bazı indirimler ile 31. maddede yer alan engellilik indirimi işveren tarafından yapılmakta ve tevkifat matrahına ulaşılarak vergi kesintisi yapılmaktadır.

4.2- Ücretin Yıllık Beyanname ile Beyanında İndirim Konusu Yapılan Unsurların, Ücretin Stopaj Yoluyla Vergilendirilmesinde de İndirimi Sağlanmalıdır

Gerçek ücretlerde eğer Kanun'un 86. maddesinde öngörülen şartlar sağlanmışsa, bu kazançların yıllık beyanname ile beyan edilmesine gerek bulunmamaktadır. Bu durumda, ücret ödemelerinden yıl içinde işverenler tarafından yapılan gelir vergisi tevkifatı nihai vergi olmaktadır. Ülkemizin gerek asgari ücretli gerekse memur veya diğer adlar altında çalışan hizmet erbaplarının büyük çoğunluğunun kazançları tevkifat usulüyle vergilendirildiği için, bunlar tarafından ayrıca yıllık beyanname verilmemektedir. Bu yöntem verginin eksiksiz ve zamanında toplanması bakımından olumlu olmakla birlikte, hizmet erbabının bazı vergisel avantajlardan faydalanmasını engellemektedir. Bu avantajlardan en önemlisi Gelir Vergisi Kanunu'nun 89. maddesinde belirlenen diğer indirimlerdir. Bu indirimlerden faydalanmanın ilk koşulu, kazancın yıllık beyanname ile beyan edilmesidir. Söz konusu indirimlerin muhteviyatına bakıldığında eğitim-sağlık harca-

ması, bağış ve yardımlar gibi birçok hem sosyal hem de bireysel harcamayı kapsamaktadır. Kazançları tevkif suretiyle vergilendirilen hizmet erbapları, söz konusu indirimler arasında da sayılan, hayat ve şahıs sigorta primleri ödemelerini Kanunun 63. maddesi, engellilik indiriminden ise Kanun'un 31. maddesi kapsamında faydalanabilmektedir. Bu iki indirim dışında ki diğer birçok harcama hizmet erbabı tarafından yapılsa dahi gelir vergisi matrahının tespitinde dikkate alınmamaktadır.

Kazancını yıllık beyanname ile beyan eden bir gelir vergisi mükellefi, Kanun'un 89. maddesi kapsamında yaptığı bir harcamayı (Örneğin çocuğu için yaptığı eğitim ve sağlık harcamasını) beyannameye kazanç beyan etmesi halinde kanunda belirlenen hadler çerçevesinde indirim konusu yapabilmekte ve bu harcamayı vergi matrahının tespitinde dikkate alabilmektedir. Oysaki bir hizmet erbabı elde ettiği ücret tutarı ne olursa olsun, eğer bu ücret tek işverenden alınmış ve tevkifat suretiyle vergilendirilmişse, bu hizmet erbabı 89. madde kapsamında yaptığı hiçbir harcamayı gelir vergisi matrahının tespitinde dikkate alamayacaktır. Bu husus Anayasanın 73. maddesinde belirtilen vergilendirmede adalet ilkesi ile de örtüşmemektedir. Bizim bu konuda önerimiz; günlük hayatın içinde sık sık karşılaşılan özellikle eğitim ve sağlık harcamaları ile bağış ve yardımlar gibi ödemelerin gerçek ücretin tespitinde dikkate alınabilmesi için, söz konusu hususların Gelir Vergisi Kanunu'nun 63. maddesine eklenmesi, çalışanların bu kapsamda yaptıkları harcamaları belgelendirmeleri halinde, söz konusu harcamaların işveren tarafından tevkifat matrahının tespitinde dikkate alınması ve stopaj yoluyla vergilendirilen hizmet erbabı aleyhine olan bu durumun düzeltilmesidir.

Ülkemizde ücret karşılığı çalışan milyonlarca hizmet erbabı bulunmakta olup bunların çoğunluğu tevkifat usulüyle vergilendirilmekte ve bu kazançlar için ayrıca yıllık beyanname ve-

rilememektedir. Stopaj usulüyle vergilendirme, idare açısından vergiyi tam ve zamanında toplama yönünden avantajlı olsa da, hizmet erbabı yönünden birçok vergisel avantajdan mahrum kalmak demektir. Bu avantajlar arasında en önemlilerden biri Gelir Vergisi Kanunu'nun 89. maddesinde belirlenen diğer indirimlerdir. Hizmet erbabı tevkif suretiyle vergilendirildiğinden ve yıllık beyanname vermediğinden söz konusu maddedeki indirimlerden faydalanamamaktadır. Bu nedenle eğitim ve sağlık harcamaları ile bağış ve yardımlar gibi ödemelerin gerçek ücretin tespitinde dikkate alınabilmesi için, söz konusu hususların Gelir Vergisi Kanunu'nun 63. maddesine eklenmesi ve stopaj yoluyla vergilendirilen hizmet erbabı aleyhine olan durumun düzeltilmesi gerekmektedir.¹⁸

4.3- Ücret Ödemelerinin Vergilendirilmesindeki Gri Alanların Giderilmesi Gerekmemektedir

Vergi kanunlarının içerisinde siyah ve beyaz alanlardan ziyade gri alanlar mevcuttur. Başta mükellefler olmak üzere vergi kanunları ile bir şekilde ilgili olan kişiler bu gri alanlar dolayısıyla kanunları anlamakta zorlanmaktadırlar. Vergi hukuku üzerinde çalışanların veya kanunları yorumlama kabiliyetine sahip vergi uzmanlarının gri alanları yorumlarken dikkat etmesi gereken ilkeler mevcuttur. Bu ilkelerin belki de en önemlisi vergi kanunlarının lafzı ve ruhuyla hüküm ifade edeceği ve lafzın açık olmadığı yerde kanunun konuluş amacı, yeri ve diğer kanunlarla bağlantısının göz önüne alınacağı ilkesidir. Bu ilkenin göz ardı edilip sadece kanun lafzı dikkate alındığında zaten konuya uzaklığından ötürü anlamakta zorlanan mükelleflerin zihni daha da karışmaktadır. Ücret gelirlerinin vergilendirilmesinde de gri

alanlar yeterince mevcut bulunmaktadır. Şayet bu alanlar idari düzenlemelerle düzeltilmediği durumda çalışanlar tarafından konu yargıya taşınmakta ve idare ile ücretliler arasında gereksiz yere davalar açılmaktadır. Bu nedenle, ücret ödemelerine ilişkin istisna ve muafiyetlerin daha açık ve net olarak açıklanması ve yoruma açık alanların mükellef haklarını da düşünerek netliğe kavuşturulmasıdır.

Bilindiği üzere, ücret ödemelerinin vergilendirilmesine ilişkin hükümler Gelir Vergisi Kanunu'nun 1, 2, 3, 4, 5, 16, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 61, 62, 63, 64, 85, 86, 89, 92, 94, 95, 96, 98, 100, 103, 104, 117 ve 121'inci maddelerinde yer almaktadır. Ücret ödemelerinin ne şekilde vergilendirileceğinin genel esasları ise 128, 149 ve 160 seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğlerinde açıklanmış bulunmaktadır. Gelir vergisinden istisna edilen ücret ödemeleri Gelir Vergisi Kanunu'nun ilgili maddeleri ile ödemelerin yer aldığı özel kanunlarda düzenlenmiştir. Ücret gelirleri, Gelir Vergisi Kanunu'nun 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29 ve geçici maddelerde kısmen veya tamamen istisna edilmiş olup, istisna uygulamasında ücret geliri elde eden kişilerin durumu da etkili olmaktadır. Gelir vergisinden istisna edilen ücret ödemeleri maddeler itibarıyla şöyledir;

- Gelir vergisinden istisna edilen ücret ödemeleri (GVK 23. Mad.)
- Gider karşılı olarak yapılan ve vergiden istisna edilen ödemeler (GVK 24. Mad.)
- Tazminat ve yardımlarda istisnalar (GVK 25. Mad.)
- Vatan hizmetleri yardımlarında istisnalar (GVK 26. Mad.)
- Teçhizat ve tayın bedellerinde istisnalar (GVK 27. Mad.)

¹⁸ Mustafa Atik, Ücretlerin Tevkifat Usulüyle Vergilendirilmesinde Doğan Dezavantajların Eleştirisi, E-Yaklaşım, Nisan 2019, Sayı: 316.

- Tahsil ve tatbikat ödemelerinde istisnalar (GVK 28. Mad.)
- Teşvik ikramiye ve mükafatlarında istisnalar (GVK 29. Mad.)
- GVK'nın geçici maddelerinde yer alan istisnalar.

Yukarıda yer alan ücret istisnalarına ilişkin olarak çalışanlarla Vergi İdaresinin ihtilaf yaşamadığı veya davalık olmadığı bir istisna hükmü yok denecek kadar azdır. Bunun sebebi GVK'da yer alan müteferrik istisnalar başlığı altındaki ücret, ücret kapsamındaki ödemeler ve tazminatlarla ilişkin istisnaların çoğunun konuluş tarihinin eski olmasından ve günümüze göre uyarlanmamasından kaynaklanmaktadır. Sendikal hakların da gelişmesiyle birlikte toplu iş sözleşmelerinde yer alan özellikle işçi ve işverenler arasındaki ücret ödemeleri çok çeşitlenmiş ve ücret kapsamında değerlendirilen ödemeler ve tazminatlar çok çeşitlenmiştir. Birçok ücret istisnası ise konulduğu dönemdeki gerekçelerini kaybetmiş ve günümüzde istisna olmasını gerektirecek bir durumu kalmamıştır. Bu nedenle, GVK'da yer alan ücret ödemelerine ilişkin istisnaların mutlaka yeniden gözden geçirilmesi ve çalışanı koruyan ve emeğinin karşılığında aldığı ücretin vergi dışı kalmasında sosyal yönü ön plana çıkan istisnalar muhafaza edilmelidir.

4.4- Harcırah Ödemelerinin Vergiden İstisna Edilmesine İlişkin Mevcut Düzenleme Günümüz Şartlarına Göre Yeniden Düzenlenmelidir

Gelir Vergisi Kanunu'nun 24. maddesinde, gider karşılığı olarak yapılan ve maddede yazılı ödemeler gelir vergisinden istisna edilmiştir. Anılan maddenin (1) numaralı bendinde, "*Harcırah Kanununa tabi kurumlar tarafından harcırah veya yolluk olarak yapılan ödemeler*" gelir vergisinden istisna edilmiştir. Aynı maddenin (2) numaralı bendinde ise, "*Harcırah Kanunu kapsamı dışında kalan müesseseler tarafından idare*

*meclisi başkanı ve üyeleri ile denetçilerine, tasfiye memurlarına ve hizmet erbabına (Harcırah Kanununa tabi olsun olmasın her türlü sözleşmeli personel dahil) verilen gerçek yol giderlerinin tamamı ile yemek ve yatmak giderlerine karşılık verilen gündelikler (Bu gündelikler aynı aylık seviyesindeki Devlet memurlarına verilen gündeliklerden fazla ise veya Devletçe verilen gündeliklerin en yüksek haddini aşarsa, aradaki fark ücret olarak vergiye tabi tutulur.)"*ın gelir vergisinden istisna edildiği hükme bağlanmıştır.

4.4.1- Harcırah Kanunu Kapsamı Dışında Kalan Müesseseler Tarafından Ödenen Gündeliklerin Vergiden İstisna Edilecek Tutarının Tespitinde Uygulama Farklılıkları Giderilmelidir

Harcırah Kanunu kapsamı dışında kalan müesseseler tarafından ödenen gündeliklerin vergiden istisna edilecek tutarının tespitinde aynı aylık seviyesindeki Devlet memuruna verilen gündeliklerin mi yoksa Devletçe verilen gündeliklerin en yüksek haddinin mi esas alınması gerektiği netleştirilmelidir. Uygulamada GVK'nın 24/2. maddesinde yer alan "*Bu gündelikler aynı aylık seviyesindeki Devlet memurlarına verilen gündeliklerden fazla ise veya Devletçe verilen gündeliklerin en yüksek haddini aşarsa, aradaki fark ücret olarak vergiye tabi tutulur.*" ifadesi her işverene göre farklı yorumlanmakta ve uygulanmaktadır.

Aynı aylık seviyesindeki Devlet memuruna verilen gündelikleri esas alanlar uygulamayı şöyle yapmaktadırlar;

Harcırah Kanunu'na tabi kurumlar tarafından gelir vergisinden istisna edilerek 2019 yılında ödenecek gündelik tutarları, söz konusu (H) Cetvelinin (A) Bölümünde "**Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanı**" için ödenecek gündelik tutarı ile aynı Cetvelin (B) Bölümünde "Memur ve Hizmetliler" için aylık kadro derecesi ve ek gösterge tutarına göre belirlenmektedir. Vergiden istisna edilecek gündelik tutarının hesabında dik-

kate alınacak olan aynı aylık seviyesindeki Devlet memurlarına verilen gündelikler bu tutarlardır. GVK'nın 24/2. maddesine göre, gündeliklerin istisna tutarının hesabında, aynı aylık seviyesindeki Devlet memuruna verilen gündelik tutarının esas alınması durumunda, bu tutarın bilinmesi ve kıyaslanmasının bu tutarla yapılması gerekmektedir. Harcırah gündeliğinin aynı aylık seviyesindeki Devlet memuruna verilen gündelik ile kıyaslanmasında 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 43. maddesinin (A) fıkrasında yer alan aylık gösterge tablosundaki gösterge tutarının o yıl için geçerli belirlenen katsayı ile çarpılması sonucunda bulunan miktarın Devlet memuruna verilen aylık olarak kabul edilerek, Harcırah Kanunu kapsamı dışında kalan müesseseler tarafından personeline yapılan gündelik ödemeleri için kıyaslanmasında Bütçe Kanununa ekli (H) Cetvelinin "B. Memur ve Hizmetliler" bölümü dikkate alınacaktır.¹⁹

Devletçe verilen gündeliklerin en yüksek haddini yani en yüksek Devlet memurunu esas alarak ve vergiden istisna edilecek gündelik tutarlarını belirleyen işverenler ise uygulamayı şöyle yapmaktadırlar;

İşverenler tarafından personele ödenecek yurtiçi gündelik tutarları kamu için belirlenen limitler dahilinde ödendiği sürece gelir vergisi kesintisi yapılmayacak, ancak bu limitlerin aşılması halinde aradaki farklar ücret olarak gelir vergisi tevkifatına tabi tutulması gerekmektedir. 9.7.2018 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 703 sayılı KHK'da yer alan EK 34. maddede yer alan hükme göre; en yüksek Devlet memuru **Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanı** oldu ve Başbakanlık Müsteşarına mülga mevzuat hükümlerinde kadrolarına bağlı olarak öngörülmüş mali ve sosyal hak ve yardımlar kapsamındaki ödemeler aynı usul ve esaslar çerçevesinde ya-

pılacaktır. Bu ödemelerden vergi ve diğer kesintilere tabi olmayanlar bu maddeye göre de vergi ve diğer kesintilere tabi olmayacaktır. Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanı emeklilik hakları bakımından da Başbakanlık Müsteşarı'na denk kabul edilecektir. İlgili mevzuatta mali ve sosyal hak ve yardımlar ile emeklilik hakları bakımından Başbakanlık Müsteşarı'na ve en yüksek Devlet memuruna yapılan atıflar Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanı'na yapılmış sayılacaktır.

Harcırah Kanunu'na tabi kurumlar tarafından gelir vergisinden istisna edilerek 2019 yılında ödenecek gündelik tutarları, söz konusu (H) Cetvelinin (A) Bölümünde "Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanı" için ödenecek gündelik tutarı ile aynı Cetvelin (B) Bölümünde "Memur ve Hizmetliler" için aylık kadro derecesi ve ek gösterge tutarına göre belirlenmektedir. 2019 yılına ilişkin (H) Cetvelinin "B. Memur ve Hizmetliler" bölümünde, aylık kadro derecesi ve ek gösterge tutarına göre Harcırah Kanunu'na tabi kurumlar tarafından memur ve hizmetli statüsünde bulunan kişilere gelir vergisinden istisna edilerek 2019 yılında ödenecek gündelik tutarları yer almaktadır.

GVK'nın 24/2. maddesinde yer alan "Devletçe verilen gündeliklerin en yüksek tutarı" ifadesinden, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu hükümlerine tabi olarak çalıştırılan en yüksek Devlet memuru olan Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanı için tespit edilen gündelik miktarının anlaşılması gerekmekte olup; 2019 yılında Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanına ödenecek gündelik tutarı ise yukarıda yer alan (H) Cetvelinin I/A-b Bölümünde yer alan 61,50 TL'dir. Bu veriler ışığında, Harcırah Kanunu'na tabi olmayan kurumlar tarafından geçici görevli personele ödenecek gündeliklerin vergiden istisna edilecek tutarının hesaplanmasında; aynı aylık seviyesindeki Devlet memuruna verilen gündeliklerin mi esas alı-

¹⁹ İmdat Türkay, Harcırah Ödemeleri ve Vergilendirilmesi (Kamu-Özel Sektör), Seçkin Yayınevi, Şubat/2013, S.94-95

nacağı yoksa Devletçe verilen gündeliklerin en yüksek haddini yani en yüksek devlet memuruna ödenecek gündelik tutarının mı esas alınacağı konusunda uygulamaya yön verilmesinde büyük fayda vardır. Aynı aylık seviyesinin bulunmasının zor olması nedeniyle, işverenlerin çoğu en yüksek Devlet memuruna ödenen gündelik tutarını esas alarak vergiden istisna edilecek gündelik tutarını bulmaktadır.

4.4.2- Özel Sektör Harcırah Ödemelerinin Vergilendirilmesiyle İlgili Olarak Yeni Bir Düzenleme Yapılmalıdır

Konu Hakkında 128 ve 138 seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğlerinde yapılan açıklamalar günümüz şartların göre revize edilmeli ve yeni bir genel tebliğ ile uygulamaya yön verilmelidir. Harcırah ödemelerinin vergilendirilmesi konusunda 128 seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinin “Gider Karşılıklarında İstisnalar” başlıklı (J) maddesinin (2) numaralı bendinde; “6245 Sayılı Harcırah Kanunu Kapsamında Dışında Kalan Hizmet Erbabına Yapılan Harcırah Ödemeleri: Gelir Vergisi Kanununun 2361 Sayılı Kanunla Değişik 24/2’nci maddesine göre; Harcırah Kanunu kapsamına girmeyen kamu ve özel kuruluşlarda çalışan hizmet erbabı ile Harcırah Kanunu kapsamına giren sözleşmeli personele verilen harcırah unsurlarından, gerçek yol giderlerinin tamamı ile yemek ve yatma giderlerine karşılık olarak verilen gündelikler; her yıl Bütçe Kanunu ile aynı aylık seviyesindeki Devlet memurlarına verilen miktarı veya aylık seviyesi, en yüksek Devlet memurunun üstünde olanlar için Devletçe verilen gündeliklerin en yüksek haddini aşmamak şartı ile vergiden müstesna tutulacaktır. Harcırah gündelikleri, aynı aylık seviyesindeki Devlet memuruna verilen gündelikleri veya Devletçe verilen gündeliklerin en yüksek haddini aşarsa, aşan

kısımının ücret olarak vergiye tabi tutulması gerekir. Bu tür hizmet erbabının gündelikleri içinde düşünülmesi zorunlu olan, fiili yemek ve yatma giderlerinin; mesela, otel ve lokantalarda yaptıkları harcamaların doğrudan veya dolaylı olarak işveren tarafından üstlenilmesi halinde söz konusu giderler, yukarıda açıklanan mukayesede esas alınacak gündelik tutarına dahil edilecektir.” açıklaması yer almıştır.

Daha sonra Harcırah Kanunu’na tabi olmayan kuruluşlar tarafından hizmet erbabına ödenecek harcırah ödemelerinin vergilendirilmesiyle ilgili olarak 138 seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinin²⁰ “3. Fiili Yemek ve Yatmak Giderleri” başlıklı bölümünde, “2772 sayılı Kanunun 3 üncü maddesi ile değişik Gelir Vergisi Kanununun 24 üncü maddesinin 2 numaralı bendine göre, Harcırah Kanunu kapsamı dışında kalan müesseseler tarafından hizmet erbabına ödenen fiili yemek ve yatmak giderleri 1/1/1983 tarihinden itibaren Devlet Memurlarına ödenen gündeliklerle mukayesede dikkate alınmayacaktır. Ancak, yemek ve yatmak giderlerinin tevsik edilmemesi halinde, bu giderlere karşılık olarak verilen gündeliklerin aynı aylık seviyesindeki Devlet memurlarına verilen miktarı veya Devletçe verilen gündeliklerin en yüksek haddini aşan kısmının ücret olarak vergiye tabi tutulması gerekir. Diğer taraftan, anılan personele fiili yemek ve yatmak giderleri dışında gündelik de ödendiği takdirde bu gündeliklerin tamamının ücret olarak vergiye tabi tutulması gerekecektir.” açıklaması yapılmıştır. Bu açıklamalara göre;

- Harcırah Kanunu’na tabi olmayan kurumların, çalıştırdıkları personele fiili yemek ve yatmak giderlerini belgelendirmeleri şartıyla bu giderlere karşılık olarak verdikleri gündelikler, Devlet memurlarına ödenen gündelikler ile karşılaştırılmaksızın tamamen gelir vergisinden müstesna tutulacaktır.

²⁰ 06.02.1983 tarih ve 17951 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

- Yemek ve yatmak giderlerinin tevsik edilmemesi halinde, bu giderlere karşılık olarak verilen gündeliklerin aynı aylık seviyesindeki Devlet memurlarına verilen miktarı veya Devletçe verilen gündeliklerin en yüksek haddini aşan kısmının ücret olarak vergiye tabi tutulması gerekmektedir.
- Fiili yemek ve yatmak giderleri dışında nakit olarak gündelik de ödendiği takdirde bu gündeliklerin tamamının ücret olarak vergiye tabi tutulması gerekecektir. Fiili yemek ve yatmak giderlerinin belgelendirilmesi kaydıyla tamamı vergiden müstesna tutulacak, nakden yapılan ödemelerin ise tamamı ücret olarak vergilendirilecektir.

Konu hakkında Gelir İdaresi tarafından verilen bir görüşte; Gelir Vergisi Kanunu'nun 24/2, 61 ve 94. maddelerinde yer alan hükümler ile 138 seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinde yapılan açıklamalardan bahsedildikten sonra, "...Buna göre, Harcırah Kanunu kapsamı dışında kalan şirketinizce sürekli görev mahalli dışında (yurtdışında veya yurtiçinde) geçici olarak görevlendirilen personelinize;

- Fatura karşılığında ödenen gerçek yol (gidiş-dönüş) bedelinin tamamının gelir vergisinden istisna tutulması,
- Gider karşılığı olarak yapılan fiili yemek ve konaklama ödemelerinin (devlet memuruna ödenen harcırah gündeliği ile mukayese edilmeksizin), Vergi Usul Kanunu uyarınca belgelendirilmesi halinde, tamamının vergiden müstesna tutulması,
- Konaklama bedelinin Vergi Usul Kanunu uyarınca belgelendirilmesi, yemek bedelinin belgelendirilememesi durumunda, konaklama bedelinin tamamının vergiden istisna edilmesi, yemek bedelinin ise bu gi-

derlere karşılık olarak verilen gündeliklerin aynı aylık seviyesindeki Devlet memurlarına verilen miktarı aşan kısmının ücret olarak vergiye tabi tutulması,

- Yemek ve konaklama giderlerinin Vergi Usul Kanunu uyarınca belgelendirilmemesi halinde, yapılan ödemenin aynı aylık seviyesindeki Devlet memuruna verilen gündelik tutarını (veya Devletçe verilen en yüksek gündelik tutarını) aşmaması kaydıyla vergiden müstesna tutulması, aşan kısmın ise ücret olarak vergilendirilmesi, gerekmektedir." şeklinde görüş verilmiştir.²¹ Uygulamada bu konuda ortaya çıkan farklılıkların giderilmesi için özellikle konaklama bedelinin Vergi Usul Kanunu uyarınca belgelendirilmesi, yemek bedelinin belgelendirilememesi durumunda uygulamanın nasıl yapılması gerektiği konusu net olarak ortaya konmalıdır.

4.5- Ücret Gelirine İlişkin Vergi Tarifesindeki İlk İki Diliminin Ücretliler Lehine Farklılaştırılması Gerekmemektedir

2019 yılı ücret gelirlerinin vergilendirilmesinde aşağıdaki vergi tarifesinde de görüldüğü üzere; vergi tarifesinin 3. gelir diliminden itibaren ücret gelirlerinin vergilendirilmesinde, diğer gelir unsurlarına göre ücretlilerin lehine farklılaştırma yapılmış ve ücret ödemeleri için uygulanan tarife dilimleri arasındaki aralık genişletilerek ücret gelirlerinin diğer gelir unsurlarından daha düşük oranda vergilendirilmesi sağlanmıştır. Ancak bu durum yeterli değildir. Zira ücret geliri ile diğer 6 gelir unsurunun ilk iki vergi diliminde ödeyeceği vergi aynıdır. Mevcut vergi tarifesine göre 2019 yılında 40.000 TL'ye kadar ücretli bir çalışan ile ticari kazanç veya menkul sermaye iradı elde eden birinin ödeyeceği vergi aynı olmaktadır. Vergi ta-

²¹ www.gib.gov.tr/Özelge Sistemi (İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığının 7.3.2019 tarih ve 62030549-125[6-2017/291]-199809 sayılı özelgesi.).

rifesinde 2. gelir dilimi tutarı olan 40.000 TL için ücret gelirleri dahil tüm gelir unsurları için %15-20 oranında ödenecek vergi 7.100 TL olmaktadır. Bu durumda ücretlinin 40.000 TL'ye kadar hiçbir avantajı yoktur. Hatta diğer gelir unsurları için 3. dilimde yer alan gelir tutarı 98.000 TL, ücret gelirlerinde ise 148.000 TL'dir. Diğer gelir unsurları için 4. gelir dilimi 98.000 TL ile başlarken, ücret gelirinde bu dilim 148.000 TL de başlamaktadır. Yani 3. gelir diliminde 98.000 TL'ye kadar ücret gelirinde hesaplanan gelir vergisi ile diğer gelir unsurlarındaki gelirler için hesaplanan gelir vergisi 22.760 TL olmaktadır. Bu durumda, ücret geliri de dahil olmak üzere yedi gelir unsuru için 98.000 TL'ye kadar ödenecek gelir vergisi aynı olmaktadır.

Ülkemizde milyonlarca çalışanın genel ücret seviyesinin yıllık 98.000 TL'nin altında olduğu düşünüldüğünde, ücretlilerin lehine olarak farklılaştırılmış vergi tarifesi uygulamasının pratikte bir karşılığı yoktur denebilir. Diğer gelir unsurları 98.000 TL gelirden sonra 4. gelir dilimine girmekte ve 98.000 TL'den sonraki gelirleri %35 vergi oranında vergilenmeye başlamaktadır. Ücret gelirinde ise ücretlinin geliri 148.000 TL'ye kadar 3. dilimde kalmakta ve $148.000 - 98.000 = 50.000$ TL daha ücret geliri 3. dilimden yani %27 oranında vergilenmektedir. Ücretlinin avantajı sadece 98 bin ila 148 bin arasında 50 bin lira daha 4. dilime geç girmekte 50.000 TL daha ücret geliri %35-

%27=%8 oranında düşük vergilenmektedir. Esasen 148 bin ile 98 bin arasındaki ücretten dolayı vergi avantajı $50.000 \times \%8 = 4.000$ TL olmaktadır ki, bu aralıkta ücret geliri elde eden ücretli sayısı da muhtemelen çok değildir. Oysa emeğin geliri olan ücret gelirinün sermaye gelirlerine oranla daha düşük oranda vergilenmesi gerekmektedir.

Vergiye tabi gelirlere uygulanacak vergi dilim ve oranlarının düzenlendiği gelir vergisi tarifesi GVK'nın 103'üncü maddesinde yer almaktadır. Vergi tarifesine göre, belirlenen matrah dilimlerine karşılık gelen %15-20-27-35 oranlarının yer aldığı vergi tarifesi uygulanmak suretiyle gelir vergisi hesaplanmaktadır. Asgari ücret başta olmak üzere ülkemizdeki çalışanların ücret gelir dilimleri genellikle ilk üç dilim içindedir. Bu nedenle, farklılaştırılmış vergi tarifesinin ilk iki dilimde de yapılması gerekmektedir. GVK'nın 103. maddesinin birinci fıkrasında yer alan gelir vergisine tabi gelirlerin vergilendirilmesinde esas alınan tarife, 305 seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile 2019 yılı gelirlerinin vergilendirilmesinde esas olmak üzere aşağıdaki şekilde belirlenmiştir. 1.1.2019 tarihinden itibaren işverenler tarafından hizmet erbabına ödenecek ücret ve ücret kapsamındaki tüm ödemelere aşağıdaki vergi tarifesi uygulanacak olup ücret gelirlerinin vergilendirilmesinde 3. gelir diliminden itibaren farklılaştırılmış vergi dilimleri dikkate alınacaktır.

18.000 TL'ye kadar
40.000 TL'nin 18.000 TL'si için 2.700 TL, fazlası
98.000 TL'nin 40.000 TL'si için 7.100 TL, (ücret gelirlerinde 148.000 TL'nin 40.000 TL'si için 7.100 TL), fazlası
98.000 TL'den fazlasının 98.000 TL'si için 22.760 TL, (ücret gelirlerinde 148.000 TL'den fazlasının 148.000 TL'si için 36.260 TL), fazlası
oranında vergilendirilir.

4.6- Asgari Geçim İndirimi Oranları Ücret Geliri Düşük Olan Çalışanlara Daha Yüksek Oranda Uygulanmalıdır

GVK'nın 32. maddesine göre, gerçek usulde vergilendirilen ücret geliri elde eden ücretlilerin

asgari geçim indiriminden yararlanması mümkün bulunmaktadır. Her takvim yılı başında çalışanları ilgilendiren konulardan biri asgari ücretin tutarı, diğeri ise asgari ücret üzerinden hesaplanan asgari geçim indirimi tutarlarıdır. Ücretlinin

gerçek usulde vergilendirilmesinde asgarî geçim indirimi uygulanmaktadır. Asgari geçim indirimi uygulaması, sadece gerçek usulde ücret geliri elde eden ücretlilere uygulanmakta olup, işverenler tarafından hesaplanan asgari geçim indirimi tutarı, çalışana ödenen ücret tutarı üzerinden hesaplanan gelir vergisinden mahsup edilmek suretiyle ücretlinin net maaşına yansıtılmaktadır. Asgarî geçim indirimi; ücretin elde edildiği takvim yılı başında geçerli olan ve sanayi kesiminde çalışan 16 yaşından büyük işçiler için uygulanan asgarî ücretin yıllık brüt tutarının;

- Mükellefin kendisi için %50'si,
- Çalışmayan ve herhangi bir geliri olmayan eşi için %10'u,
- Çocukların her biri için ayrı ayrı olmak üzere; ilk iki çocuk için %7,5, üçüncü çocuk için %10 ve diğer çocuklar için %5'idir.

Bekâr bir asgari ücretli için; asgari ücretten yapılan kesintiler sonrasında gelir vergisi matrahı, asgari geçim indirimi tutarı ile asgari geçim indirimi öncesi ve sonrası gelir vergisi tutarlarını ve diğer kesintileri daha açık görmek için aşağıdaki tabloya bakabiliriz. 2019 yılı asgari ücretin brüt ve net tutarı şöyledir.

Asgari Ücretin Netinin Hesabı (TL/AY)

Brüt Asgari Ücret	2.558,40
Sosyal Sigorta Primi İşçi Hissesi (2.558,40X%14=)	358,18
İşsizlik Sigortası İşçi Hissesi (2.558,40X%1=)	25,58
Gelir Vergisi Matrahı (2.558,40-383,76=)	2.174,64
Hesaplanan Gelir Vergisi (2.174,64 X%15=)	326,20
Asgari Geçim İndirimi Tutarı (Bekar ücretli)	191,88
Asgari Geçim İndirimi Sonrası Gelir Vergisi (326,20-191,88) (*)	134,32
Damga Vergisi (2.558,40X%0,759=)	19,42
Toplam Kesinti Tutarı (358,18+25,58+134,32+19,42=)	537,50
Net Asgari Ücret (**) (2.558,40-426,38=)	2.020,90

(*) Gelir Vergisi Hesaplamasında; 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 32. maddesi uyarınca işçinin bekar ve çocuksuz olduğu ve sadece kendisi dikkate alınarak, Asgari Geçim İndirimi uygulanmıştır.

(**) Net ele geçen asgari ücrete (191,88) TL asgari geçim indirimi ilave edilmiştir.

En düşük asgari geçim indirimi tutarı; bekar ücretli ile evli, eşi çalışan ve çocuksuz asgari ücretlide 152,21 TL olmaktadır. En yüksek asgari geçim indirimi tutarı ise; evli, eşi çalışmayan ve 3 çocuklu asgari ücretli ile evli, eşi çalışan ve 5 çocuklu asgari ücretlide 326,20 TL olmaktadır. 2019 yılında asgari ücretin brüt tutarı üzerinden hesaplanan gelir vergisi tutarı aylık 326,20 TL olduğundan, ücretliye ödenecek asgari geçim indirimi hiçbir şekilde aylık 326,20 TL'yi aşamayacaktır. Tüm dünya örneklerinde asgari geçim indirimi uygulaması kişilerin temel ihtiyaçları-

nı karşılamakta kullandıkları bir miktar gelirin vergi dışı bırakılmasına yönelik uygulamalardır. Öncelikle asgari geçim indirimi uygulamasının gelir vergisine tabi tüm gelir unsurları için uygulanması gerekmektedir. Diğer bir konusu ise mademki sadece ücret gelirlerinin vergi yükünü hafifletmek için ülkemizde bu sistem kullanılıyor, düşük gelir grupları ile yüksek gelir gruplarının aynı ölçüde asgari geçim indiriminden yararlanmaması yani farklı oranlarda yararlanması gerekmektedir. Mevcut durumda medeni durumu ve çocuk sayısı aynı olan tüm ücretliler aynı

oranda asgari geçim indiriminden yararlanmaktadır. Oysa asgari ücretli bir çalışan ile aylık net 10.000 TL ücret geliri olan bir ücretlinin medeni durumu ve çocuk sayısı aynı olması durumunda yararlanacağı asgari geçim indirimi tutarının aynı olmaması gerekmektedir.

4.7- İşverenin AGİ Tutarını Çalışanlara Ödememesi veya Eksik Ödemesi Engellenmelidir

Uygulamada birçok çalışan tarafından işvereni hakkında yapılan şikayetlerden bir tanesi de GVK'nın 32. maddesinde yer alan ve gerçek usulde ücret geliri elde eden ücretlinin yasal olarak medeni durumu ve çocuk sayısı dikkate alınarak hesaplanan asgari geçim indirimini işverenin bir şekilde ödememesi veya eksik ödemesi durumudur. Burada işvereni zarara sokan hiçbir durum olmamasına rağmen işverenler çalışanları bu haktan mağdur etmektedirler. Oysaki asgari geçim indirimi ücretlinin ödeyeceği gelir vergisinden mahsup edilmek suretiyle çalışana yansıtılmaktadır. Asgari geçim indirimi uygulamasında ücretliler, medeni durumları ve çocuk sayıları ile eşinin iş ve gelir durumu hakkında "Aile Durumu Bildirimi" ile işverenlerine bildirimde bulunacaklardır. Asgari geçim indiriminden yararlanan çalışanların durumlarında herhangi bir değişiklik olması halinde (evlenme, boşanma, ölüm, doğum vb.) bu değişiklikleri işverenlerine 1 ay içerisinde bildirmeleri gerekmektedir. 2019 yılında işyeri ve işvereni değişen ücretliler, yeni işyerlerinde veya işverenleri nezdinde çalışmaya başladıkları aydan itibaren asgari geçim indiriminden yararlanmaya devam edeceklerdir. Ücretlinin yeni işvereni Aile Durumu Bildirimini doldurup vermesi yeterli bulunmaktadır. Haksız yere asgari geçim indiriminden yararlanmak için işvereni yanlış beyanda bulunan çalışanların, kendilerine fazla ödenen asgari geçim indiriminden dolayı vergi ziyana sebebiyet vermiş olabilmelerinden, fazla ödenen tutar cezalı olarak kendilerinden geri alınacaktır.

İşverenlerin de muhtasar beyannamede mahsup etmelerine rağmen çalışanlarına ödemedikleri asgari geçim indirimi tutarları için, vergi ziyana sebebiyet vermekten dolayı, cezalı işlemle karşılaşabileceklerini unutmamaları gerekmektedir.

Asgari geçim indirimi uygulamasında ücretlinin sorumluluğu, aile durumuna ilişkin gerekli bildirim ve değişiklikleri zamanında işverene bildirmesidir. Bundan sonra, işverenin sorumluluğu başlamakta ve sehven ödenmeyen veya eksik ödenen bir tutar olduğunda çalışanın hakkı ortadan kalkmamakta ve eksik hesaplanan tutarın çalışana geçte olsa ödenmesi gerekmektedir. 265 seri No.lu GVGT'nin 6'ncı bölümünde ücretlilerin medeni durumları ve çocuk sayıları ile eşinin iş ve gelir durumu hakkında "Aile Durumu Bildirimi" ile işverenlerine bildirimde bulunmaları gerektiği belirtilmiştir. Buna göre, çalışanın "Aile Durumu Bildirimi"ni işvereni zamanında vermiş olması halinde, işveren tarafından asgari geçim indiriminden sehven yararlandırılmadığı dönemler için gerekli düzeltme işlemleri yapılarak ilgiliye ödenmesi mümkün bulunmaktadır. İşverenler tarafından hizmet erbabının ücret gelirlerinden kesilen gelir vergisinden mahsup edilen asgari geçim indirimi tutarının, o ayki ücretiyle birlikte ücretliye nakden ödenmesi gerekir. Aksi takdirde, ücretliye nakden ödenmeyen asgari geçim indirimi, işverenler tarafından haksız yere yapılan bir mahsup işlemi niteliği taşıyacak ve tevkif suretiyle kesilen verginin bu tutar kadar olan kısmı, muhtasar beyanname ile eksik beyan edilmiş olacaktır. Bu nedenle, yukarıda belirtilen şekilde ücretliye nakden ödenmeyen asgari geçim indirimi o ayda eksik beyan edilmiş vergi tevkifatı olarak kabul edilerek, bu vergiler için de işverenler hakkında cezalı tarhiyat yapılacaktır.

Bu nedenlerle, çalışanların yararlanması gereken AGİ tutarını ödemeyen işverenlerin mutlaka daha ağır cezalarla karşılaşması gerekmektedir. İşverenlerin keyfi olarak ücretliye ödemediği

AGİ tutarı, çalışanın dava açmasına veya ihbarda bulunmasına gerek kalmadan işveren tarafından ödenmesi için mevcut cezai yaptırımların artırılması gerekmektedir. Çalışanlar tarafından Gelir İdaresinin çağrı merkezi olan Vergi İletişim Merkezine (VİMER-189) yapılan şikayet ve ihbarların çoğunu ödenmeyen asgari geçim indirimine ilişkin olduğu görülmektedir. Binlerce çalışanda, işini kaybetmek korkusu ile asgari geçim indirimini ödemeyen işvereni ilgili kurumlara şikayet etmekten çekinmektedir.

4.8- Çalışanlar Kendileri, Eş ve Çocukları İçin Yaptıkları Eğitim ve Sağlık Harcamalarını Ücretin Vergisinden Yıl İçinde Düşebilmelidir

Gelirlerini yıllık beyanname ile bildiren gelir vergisi mükellefleri GVK'nın 89. maddesine göre, gelirin %10'unun aşmaması, Türkiye'de yapılması ve gelir ve kurumlar vergisi mükellefiyeti bulunan gerçek veya tüzel kişilerden alınacak belgelerle belgelendirilmesi şartıyla mükellefin kendisi, eşi ve küçük çocuklarına ilişkin olarak yapılan eğitim ve sağlık harcamalarını vergi matrahının tespiti sırasında indirim konusu yapabilmektedirler. Yıllık beyanname veren mükelleflere tanınan bu imkan çalışanlara da, yapılacak kanun değişiklikleri ile sağlanmalıdır. Bu tür indirimler Avrupa Birliği ülkelerinde belirli sınırlar dahilinde uygulanmaktadır. Ücret gelirlerini yıllık beyanname ile beyan eden ücretliler eğitim ve sağlık harcamalarını, beyan edilen gelirin %10'unu oranında düşebilirken, yıllık beyanname vermeyen

ve ücretin ödenmesi sırasında işveren tarafından vergisi kesilen ücret ödemelerinde ücretlinin eğitim ve sağlık harcamalarını işverenine beyan ederek ücret matrahından düşmesi sağlanmalıdır. Gelir Vergisi Kanunu'nda yapılacak bir yasal düzenlemeyle, yıllık beyanname veren ücretlinin beyannameye indirim konusu yaptığı bağış ve yardımlar, eğitim ve sağlık harcamaları ve diğer indirimlerin; ücretin yıl içinde tevkif suretiyle vergilendirilmesi sırasında ücret matrahından düşülmesi sağlanmalıdır.

4.9- Engelli Ücretlilerin Yararlandığı İndirim Tutarları Artırılmalıdır

Engellilik indirimi; çalışma gücü kayıp oranı asgari %40 ve üzerinde olanların ücret ve/veya kazançlarına, girecekleri derecelere göre belirlenen miktarda indirimin uygulanmasıdır. Engellilik bulgularına göre girecekleri derecelere esas oranlar; çalışma gücünün asgari %80'ini kaybetmiş bulunanlar birinci derece engelli, asgari %60'ını kaybetmiş bulunanlar ikinci derece engelli, asgari %40'ını kaybetmiş bulunanlar ise üçüncü derece engelli olarak belirlenmektedir. Engellilik indiriminden;

- Engelli ücretli (hizmet erbabı),
- Bakmakla yükümlü olduğu engelli kişi bulunan ücretli (hizmet erbabı),
- Engelli serbest meslek erbabı,
- Bakmakla yükümlü olduğu engelli kişi bulunan serbest meslek erbabı,
- Basit usulde vergilendirilen engelliler, yararlanır.²²

²² <https://www.gib.gov.tr/Rehberler;Engelliler İçin Vergi Rehberi, Yayın No: 277, Mayıs 2018.>

2019 yılında aylık ve yıllık engellilik indirimi tutarları ve sağlanan vergi avantajı

ENGELLİLİK DERECELERİ VE ÇALIŞMA GÜCÜ KAYIP ORANLARI (GVK MADDE 31) (1)	AYLIK		YILLIK	
	İNDİRİM TUTARLARI (2)	VERGİ AVANTAJI (2 X %15=) (3)	İNDİRİM TUTARLARI (2 X 12=) (4)	VERGİ AVANTAJI (4 X %15=) (5)
1. Derece Engelliler İçin (Çalışma gücünün asgari %80'ini kaybetmiş olanlar)	1.200 TL	180 TL	14.400 TL	2.160 TL
2. Derece Engelliler İçin (Çalışma gücünün asgari %60'ını kaybetmiş olanlar)	650 TL	97,5 TL	7.800 TL	1.170 TL
3. Derece Engelliler İçin (Çalışma gücünün asgari %40'ını kaybetmiş olanlar)	290 TL	43,5 TL	3.480 TL	522 TL

Vergi avantajı hesaplanırken asgari geçim indirimi dikkate alınmamıştır. Aylık ve yıllık vergi avantajı, GVK' nın 103. maddesinde yer alan vergi tarifesinin ilk dilimine ait %15 oranı esas alınmıştır.²³

İşverenler tarafından engelli çalışanlara yapılan ücret ödemelerinin gayrisafi tutarından engelli hizmet erbabları için aylık olarak belirlenen engellilik indirimi tutarları indirilmekte ve kalan tutara vergi tarifesi uygulanmaktadır. Engelli çalışanların vergi yükünün hafifletilmesi için aylık indirim tutarlarının artırılması gerekmektedir.

4.10- Çalışanların Ücret Matrahından Yapılan İndirimlerin Kapsamı Artırılmalıdır

Ücret dışındaki diğer gelir unsurlarında yapılan giderler vergi hesaplanmadan önce indirilebilmektedir. Ücret gelirlerinde genel vergilendirme sistemi tevkif suretiyle yapıldığı için sadece bazı indirimler yapılabilen, ücretlinin kendisi ve ailesi için yaptığı harcamalar vergi hesaplanırken ücret matrahından düşülememektedir. GVK'nın 63. Maddesinde sayılan aşağıda yer alan yasal indirimler yapılmadan önceki ücrete gayrisafi ücret tutarı denilmektedir. Buna göre,

GVK'nın 63'üncü maddesinde yer alan indirimler, 31'inci maddede yer alan engellilik indirimi tutarı ile diğer kanunlarda yer alan indirimleri birlikte dikkate aldığımızda gayrisafi ücret tutarından yapılacak indirimler şöyle olmaktadır;

- OYAK ve benzeri kamu kurumlarınca yapılan yasal kesintiler,
- Kanunla kurulan emekli sandıkları ödenen aidat ve primler,
- 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20'nci maddesinde belirtilen sandıklara ödenen aidat ve primler
- Sosyal güvenlik destekleme primi,
- İşsizlik sigortası primi,
- Hayat/şahıs sigorta primleri,
- Sendikalara ödenen aidatlar (işçi ve memur sendikaları),
- Engellilik indirimi.

İşverenler tarafından hizmet erbabına ödenen gayrisafi ücret tutarından yukarıda yer alan yasal

²³ http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/SIIVI.htm.

indirimler yapıldıktan sonra safi ücret tutarına ulaşmakta olup bu tutar üzerinden de mevcut vergi tarifesi uygulanmak suretiyle gelir vergisi tevkifatı yapılmaktadır. Yukarıda yer alan indirimler ücretliden ücretliye değişmektedir. Ücretli yıllık beyanname vermiyorsa yani tek işverenden ücret geliri elde ediyorsa, ücretlinin kendisi ve ailesi için yapmış olduğu diğer harcamaları vergi matrahından indirim konusu yapması mümkün olmamaktadır. Ücretlinin elde ettiği geliri ile yıl içinde yapmış olduğu bağış ve yardımlar, eğitim ve sağlık harcamaları gibi birçok gideri ücret matrahından indirmesi mümkün değildir. Ücret gelirlerinde yıllık beyanname veren ücretli sayısı çok az olduğu için genellikle tevkifat yöntemiyle vergilendirme yapılmaktadır. Dolayısıyla, ücret gelirleri elde edenlerin vergi matrahından indirilecekleri indirimler ile diğer gelir unsurlarını elde edenlerin vergi matrahından indirim konusu yapabilecekleri giderler eşit ve adil değildir. Oysa gelir vergisi kanununda yedi gelir unsurunun toplamından oluşan beyana tabi gelirin vergilendirilmesinde bir gelir unsuruna sağlanan indirim hakkı diğer gelir unsurlarına da sağlanması gerekmektedir. Her ne kadar ücret gelirlerinin vergilendirilmesinde asgari geçim indirimi uygulaması, farklılaştırılmış gelir vergisi tarifesi uygulansa da giderlerin vergi matrahından indirimi konusunda ücretli çalışanların aleyhine bir vergilendirme sistemi mevcuttur. Bu durumun ücretliler lehine düzeltilmesi verginin eşitlik ilkesinin bir gereğidir.

4.11- Ücretlerin Vergilendirilmesi İndirilebilecek Giderler Açısından Yeniden Değerlendirilmelidir

Mali gücü gayrisafi gelir değil safi gelir temsil etmektedir. Bu nedenle gelirin elde edilmesiyle bağlantılı giderlerin gayrisafi gelirden indirilmesi gerekir ki bu verginin mali güçle orantılı olması ilkesinin bir alt ilkesi olan objektif safilik ilkesinin bir gereğidir. Ücretliler gayrisafi gelirden safi

gelire ulaşmak amacıyla GVK'nın 63, 31, 32, 89. maddelerinde sayılan indirimler yapabileceklerdir. Matrahın tespiti konusunda vergi adaleti açısından sorun, diğer gelir unsurlarında Yıllık beyanname verilmesi halinde yararlanılabilecektir. Gayrisafi gelirden safi gelire ulaşmada yapılabilecek indirimlerin bir kısmından ücretlilerin yararlanamamasından ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki örneğin bir serbest meslek erbabı GVK'nun 68. maddesinde sayılan mesleki giderleri gayrisafi gelirinden (hasılat) indirim konusu yapabilmektedir. Örneğin mesleki kazancın elde edilmesi ve idamesi için yapılan genel giderler ile seyahat ve ikamet giderleri safi hasılatın tespitinde indirim konusu yapılabilmektedir. Ancak ücretliler için böyle bir imkan söz konusu değildir. Vergi hukuku açısından mükelleflerin mali güçlerinin eşit olup olmadığı karşılaştırılırken, mali güçlerinin eşit kurallara göre ölçülmesi gerekir. Başka bir ifadeyle gayrisafi gelirden safi gelire ulaşmada kullanılan kuralların ve indirimine izin verilen giderlerin tüm gelir unsurları itibarıyla aynı ya da benzer kapsamda olması gerekmektedir. Ancak ücretliler ile serbest meslek erbapları açısından durum değerlendirildiğinde bir ücretli ile serbest meslek erbabının mali gücü aynı kurullarla ölçülmemektedir.

4.12- Ücretlerde Tevkif Suretiyle Vergilendirme ve Yıllık Beyan Sınırının Değerlendirilmesi Gerekmemektedir

Vergi adaleti kavramı bir yönüyle genel adalet kavramında olduğu gibi kişiler arasındaki eşitliğe dayanır. Bu eşitlik doktrine ve Anayasamıza göre mali güçlerine göre eşitliklidir. Mali gücü eşit olanların eşit vergi, mali gücü farklı olanların farklı vergi ödemesini içeren bir vergi sisteminin adil olacağı kabul edilir. Başka bir ifadeyle vergilemede mali güce bağlı farklılaşmaya izin verilir. Vergilendirmede adalet ilkesi açısından tevkif suretiyle vergilendirme değerlendirildiğinde, iki farklı durum ortaya çıkar. İlk durum

tam mükelleflerin kendi aralarında gerçekleşirken diğer durum tam mükellef ile dar mükellef arasında gerçekleşir. GVK'nın 86/2. maddesine göre ücretli dar mükellef ise tevkifata tabi tutulması kaydıyla kaç işverenden ücret alırsa alsın ve ücretin tutarı ne olursa olsun yıllık beyanname vermeyecek ve ödediği vergi nihai vergi olacaktır. Oysa tam mükellef olan ücretli birden fazla işverenden ücret geliri elde ederse, birinci işverenden sonraki ücret tutarı 2019 yılı için 40.000 TL'yi aşarsa beyanname verecektir. Ancak, aynı mükellefin birden sonraki işverenden aldığı ücret 39.990 TL ise beyanname vermeyecektir. Aradaki fark sadece 10 TL olmasına rağmen biri artan oranlı vergi tarifesine göre vergi öderken diğeri yıllık beyanname vermeyecektir. Yani ücret geliri elde eden çalışanların vergilendirilmesinde hem tam mükellefler arasında bir adaletsizlik var hem de dar mükellef ile tam mükelleflerin vergilendirilmesinde bir eşitsizlik bulunmaktadır.

4.13- Ücretlilerin %5 Vergi İndiriminden Yararlanmaları Sağlanmalıdır

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun mülga mükerrer 121'inci maddesi "Vergiye uyumlu mükelleflere vergi indirimi" başlığıyla yeniden düzenlenmiş ve vergisini düzenli ödeyen mükellefe %5 indirim sağlayan bu hüküm, 1.1.2018 tarihinden itibaren verilmesi gereken yıllık gelir ve kurumlar vergisi beyannamelelerinde uygulanmak üzere Kanun'un yayım tarihi olan 8.3.2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Daha sonra 30.01.2019 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 7162 sayılı Gelir Vergisi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla anılan maddede düzenleme yapılmıştır. GVK'nın "Vergiye uyumlu mükelleflere vergi indirimi" başlıklı 121. maddesinde yer alan hükümlere göre; ticari, zirai veya mesleki faaliyeti nedeniyle gelir vergisi mükellefi olanlar ile kurumlar vergisi mükelleflerinden, bu maddenin ikinci fıkrasında belirtilen şartları taşıyanların yıllık gelir veya kurumlar vergisi beyan-

nameleri üzerinden hesaplanan verginin %5'i, ödenmesi gereken gelir veya kurumlar vergisinden indirilir. Gelir vergisi yedi gelir unsurunun toplamından oluşan gelir üzerinden alınmaktadır ve %5 vergi indirimi sadece üç gelir unsuruna uygulanmakta, kalan dört gelir unsuruna ise uygulanmamaktadır. Ücretlilerin nerede ise tamamı tevkif suretiyle kaynakta gelir vergisini ödediğini düşündüğümüzde, gelir vergisi en düzenli ödeyen gelir grubunun ücretliler olduğu görülmektedir. Bu nedenle, ücretlilerin de yıllık olarak %5 vergi indiriminden bir şekilde yararlanması sağlanmalıdır. Bunun için de yasal düzenleme yapılması gerekmektedir.

SONUÇ

Türk Vergi Sisteminde ödeme gücünün kavranması bakımından gelir, harcama ve servet üzerinden alınan vergiler bir arada uygulanmaktadır. Gelir Vergisi Kanunu gerçek kişilerin vergilendirilmesini yedi gelir unsurundan oluşan gelir kavramı içinde gerçekleştirmekte olup, ücret gelirinin vergilendirilmesi ise ayırma kurumunun gereği olarak bazı ayrıcalıklar kapsamında yapılmaktadır. Gelir vergisinin genel bütçe vergi gelirleri içindeki payı incelendiğinde son 5 yıllık süreçte %21-23 civarında bir paya sahip olduğu görülmektedir. Gelir İdaresi Başkanlığının verilerinden hareketle merkezi yönetim gelirleri tahakkuk rakamlarına baktığımızda, tahakkuk bazında gelir vergisi tevkifatının toplam gelir vergisi tahakkukuna oranı %89 olmaktadır. Beyana dayanan gelir vergisinin ise toplam gelir vergisi tahakkuku içindeki payı %9 olmaktadır. 2018 yılı merkezi yönetim gelirleri tahsilat rakamlarına baktığımızda; tahsilat bazında gelir vergisi tevkifatının toplam gelir vergisi tahsilatına oranı %94 olmaktadır. Beyana dayanan gelir vergisi tahsilatının ise toplam gelir vergisi tahsilatı içindeki payı %4 olmaktadır. Gelir vergisi gelirleri içinde tevkifat ile elde edilen gelirlerin oranı yaklaşık %96 ve beyanname ile elde edilen gelir vergisi oranı

%4'tür. Tevkifat ile elde edilen gelir vergisinin %68'i ise ücretliler üzerinden alınmaktadır. Vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin oranı %65-70, dolaysız vergilerin oranı ise %30-35 aralığında seyretmektedir.

Gelir vergisinde vergilenebilir gelirler kapsamında bulunan ücret gelirleri, genellikle kaynakta yani bir işverene bağlı olarak çalışanlara ödenen ücretlerden tevkif yoluyla vergilendirilmektedir. Yıllık beyanname veren ücretli sayısı yok denecek kadar azdır. 2018 Yılı GİB Faaliyet Raporunda yer alan bilgilere göre; asgari ücretliler ve diğer ücretliler ile ücret sayılan ödemelerden yapılan kesintilerin payının yaklaşık %68 olduğu görülmektedir. Bu durum ülkemizde gelir vergisinin asıl ödeyicilerinin ücretliler olduğunu göstermektedir. Tevkif yoluyla alınan gelir vergisinin gelir türleri itibarıyla oransal dağılımdan hareketle toplam vergi hasılatı içinde %23 payı olan gelir vergisinin bu payının %96'lık kısmının gelir vergisi stopajından oluştuğu anlaşılmaktadır. 2018 yılında toplam tevkifat yoluyla kesilen ve muhtasar beyanname ile beyan edilen vergi toplamına baktığımızda, toplam kesinti suretiyle muhtasar beyanname ile beyan edilen vergiler içinde ücret ödemelerinden yapılan vergi kesintisinin oranı %68 oranında bulunmakta olup bu sonuçlar bize ücretlilerin gelir vergisinin yarısından fazlasını ödediğini göstermektedir.

Günümüzde OECD üyesi ülkelerin tamamı ücretler üzerinden gelir vergisi almaktadır. Vergilendirmede önemli kuramlardan biri olan "Ayrırma Kuramı"nın bir gereği olarak, emek gelirlerinin sermaye gelirlerine göre daha düşük oranda vergilendirilmesi gerekmektedir. Ülkemizde asgari ücretten gelir vergisi kesintisi yapılmaması yani vergi alınmaması gibi slogan olan hüküm-

lerde bulunmak tabii ki alınacak siyasi bir kararla çıkarılacak yasa ile mümkün olacak bir olgudur. Ancak, sporcularda olduğu gibi sabit oranlı gelir vergisi oranının uygulanması düşünülebilir. Yine ücret geliri elde edenleri tıpkı ticari ve mesleki kazançta olduğu gibi ücret gelirinin elde edilmesinde yıl içinde yapılan gider ve harcamaların da indirim konusu yapılması değerlendirilebilir. Ücretlilerin toplam gelir vergisinin yarısından fazlasını tevkif suretiyle ödediği ülkemizde, ücret gelirlerinin vergilendirilmesinde mevcut ayrıcalıkların biraz daha genişletilmesi ve çalışanların vergi yükünün azaltılması gerekmektedir. Özellikle 2018 yılında uygulaması başlayan vergiyi düzenli beyan edip ödeyen ticari, zirai veya mesleki faaliyeti nedeniyle gelir vergisi mükellefi olanların yararlandığı %5 vergi indiriminden mutlakla ücretlilerin de yararlanması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu
- 213 sayılı Vergi Usul Kanunu
- 128, 138, 160, 265, 305 seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği
- www.gib.gov.tr/Özelgeler
- TÜRKAY, İ. (2013). Harcırah Ödemeleri ve Vergilendirilmesi (Kamu-Özel Sektör), Seçkin Yayınevi, Şubat.
- www.gib.gov.tr/Rehberler/Gelir Vergisi Kanunu/Ücret Geliri Elde Edenler İçin Vergi Rehberi 2019, Yayın No:312.
- TÜRKAY, İ. (2008). Asgari Geçim İndirimi Uygulaması, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, Ocak.
- www.gib.gov.tr/Rehberler, Engelliler İçin Vergi Rehberi, Yayın No: 277, Mayıs 2018.